

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

О.В.Волошина, Н.М.Джой

У статті висвітлено моделювання підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Розкрито теоретичну та методологічну основу моделі підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти (аксіологічний, антропологічний, цілісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний та диференційований підходи).

Охарактеризовано компоненти розробленої моделі підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти. Цільовий компонент передбачає формулювання мети і завдань підготовки майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти. Змістовий компонент містить теоретичні основи дисциплін та загальнопрофесійні науки. Процесуальний компонент вимагає використання методів, засобів і форм навчання та регулювання процесом, орієнтованих на якісну підготовку майбутніх фахівців. Результативний компонент характеризується показниками та рівнями готовності майбутнього вчителя до майбутньої роботи з урахуванням особливостей організації навчального процесу і контингенту учнів. Визначено критерії (мотиваційний; когнітивний; операційний) та рівні (низький, середній, високий) готовності майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти. Визначено педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, моделювання, майбутній вчитель, навчальний процес.

TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS TO WORK WITH STUDENTS IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

O.V.Voloshyna, N.M.Dzhoy

Summary. The article deals with modeling of preparation of future teachers to work in inclusive education. Solved theoretical and methodological basis of the model of training future teachers to work in inclusive education (axiological, anthropological, holistic, student-centered, activity-based and differentiated approaches).

Characterized the components of the developed model of training future teachers to work in inclusive education. Target component involves the formulation of goals and objectives of training future teachers to work with students in the conditions of inclusive education. Substantial component includes the theoretical basis of General professional disciplines and science. The procedural component requires the use of methods, means and forms of teaching and managing a process-oriented quality training of future specialists. Effective component is characterized by indicators and levels of preparedness of future teachers to work with consideration of the peculiarities of the educational process and enrollment. Criteria (motivation; cognitive; operational) and levels (low, medium, high) readiness of future teachers to work with students in the conditions of inclusive education. Pedagogical conditions of effective training of future teachers to work with students in the conditions of inclusive education.

Keywords: inclusive education, modeling, future teacher, the educational process.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., одним із пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної освіти є забезпечення функціонування та практичного впровадження в навчально-виховні заклади ефективної системи інклюзивної освіти, яка забезпечує основне право спільного перебування та навчання дітей із різним рівнем психофізичного розвитку за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу на основі принципів гуманізації та індивідуалізації. Означений процес передбачає максимальне урахування індивідуально-психологічних особливостей кожної особистості та створення сприятливих умов для її повноцінного розвитку.

Освіта в сучасних умовах вимагає підготовки конкурентоспроможних фахівців, які володіють високим рівнем знань, умінь і навичок у галузі інклюзивної освіти. Педагог повинен не тільки залучити учнів до творчої діяльності, але й навчити їх розвивати власний потенціал. Важливим фактором у підготовці майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти є відповідність їхніх особистісних якостей вимогам, що ставляться перед вчителями, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами.

Проблема вдосконалення професійної підготовки педагогів щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є предметом дослідження багатьох вчених, зокрема: В.Бородіної, І.Сременка, С.Забраної, І.Колесніка, А.Колупаєвої, С.Миронової, Н. Назарової, Л.Одинченка, В.Оржеховської, Ю.Пінчука, Л.Руденка, В.Синьова, З.Смирнової, О.Черкасової, О.Шевцова, Л.Шипіциної та інших.

Метою статті є характеристика розробленої моделі підготовки майбутніх педагогів до практичної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами в сучасних освітніх закладах.

Готовність майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти ми визначаємо як

сукупність знань і уявлень про особливості дітей з обмеженими можливостями здоров'я, володіння способами й прийомками роботи з цими учнями в умовах інклюзивної освіти, а також сформованість певних особистісних якостей, що забезпечують стійку мотивацію до цієї діяльності.

Теоретичне обґрунтування побудови моделі підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти ґрунтується на загальноприйнятій трактуванні моделі. Модель (від фр. *modele* – зразок) – уявна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта. Одна з основних вимог, що висувається до моделі – вимога адекватності, тобто її відповідність реальній дійсності, а саме за основними, суттєвими властивостями, параметрами [1, с. 516].

Модель підготовки студентів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти – це аналог опису реальних дій майбутнього педагога в інклюзивному освітньому середовищі. В.Краєвський підкреслює, що «в основі моделювання лежить певна відповідність (але не тотожність) між об'єктом дослідження (оригіналом) і його моделлю» [2, с. 333]. Моделювання дозволяє глибоко з'ясувати сутність об'єкта дослідження. Модель – це аналітичний або графічний опис того, що розглядається в дослідженні, у нашому випадку – підготовка майбутнього педагога до інклюзивної діяльності.

Мета створення моделі: підготовка сучасного компетентного вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти, спроможного адаптувати свій предмет для кожного учня, використовувати сучасні розробки в науці і техніці для організації ефективного навчально-виховного процесу.

Теоретичною та методологічною основою для розробки моделі підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти стали аксіологічний, антропологічний, цілісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний та диференційований підходи. Вони найбільш глибоко відповідають цілям та завданням нашого дослідження.

Аксіологічний підхід виступає методологічною основою, яка визначає систему педагогічних поглядів, які ґрунтуються на розумінні та утвердженні цінності людського життя, його збереження й попередження негативного ставлення до дітей з особливими потребами. Аксіологічний підхід дозволяє визначити ціннісну позицію майбутнього вчителя й можливості її впливу на ціннісну позицію учня.

Антропологічний підхід дозволяє системно представити дані наук про людину як предмет інклюзивної освіти та врахувати їх при організації й здійсненні інклюзивної діяльності. До антропологічного кола наук, які можуть надати допомогу щодо інклюзивної діяльності, можна віднести анатомію, фізіологію і патологію людини, філософію, логіку, психологію та інші науки.

Цілісний підхід орієнтує на виокремлення в педагогічній системі інтегративних системоутворюючих зв'язків і відносин; на вивчення та формування того, що в системі є сталим, а що змінним, що головним, а що другорядним. Передбачає з'ясування внеску окремих компонентів-процесів у розвиток особистості як системного цілого. У цьому відношенні він дуже тісно пов'язаний з особистісним підходом.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає врахування вікових і індивідуальних особливостей дітей, створення умов для їхнього особистісного становлення, сприяє розкриттю здібностей і можливостей, вихованню вольових якостей тощо.

Діяльнісний підхід виступає в якості теоретико-методологічної стратегії нашого дослідження і дозволяє вивчити зміст готовності майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти, оптимізувати способи її формування й розвитку, визначити шляхи практичного вдосконалення.

Диференційований підхід у навчанні і вихованні – один із способів вирішення педагогічних завдань з урахуванням соціально-психологічних особливостей вихованців з особливими освітніми потребами. Диференційований підхід оптимізує навчально-виховну діяльність педагога, дозволяє визначити зміст та форми виховання не для кожного учня (що складно в умовах великої наповнюваності класів), а для певної категорії учнів.

Розроблена модель має наступні компоненти: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний (рис. 1).

Цільовий компонент передбачає формулювання мети й завдань підготовки майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти, що відображають ключові змістові компоненти, відповідно до структурного аналізу готовності педагогів до інклюзивної освіти дітей, види професійної діяльності майбутнього педагога інклюзивної освіти, вимоги до результату підготовки педагога в загальноосвітньому просторі.

Змістовий компонент містить теоретичні основи дисциплін та загальнопрофесійні науки; передбачає оволодіння студентами науковими знаннями щодо дітей з особливими потребами, включення блоків знань з юриспруденції, соціології, психології, педагогіки, медицини та інших наук, відповідної інформації про організацію діяльності з такими дітьми, а також з їхніми батьками.

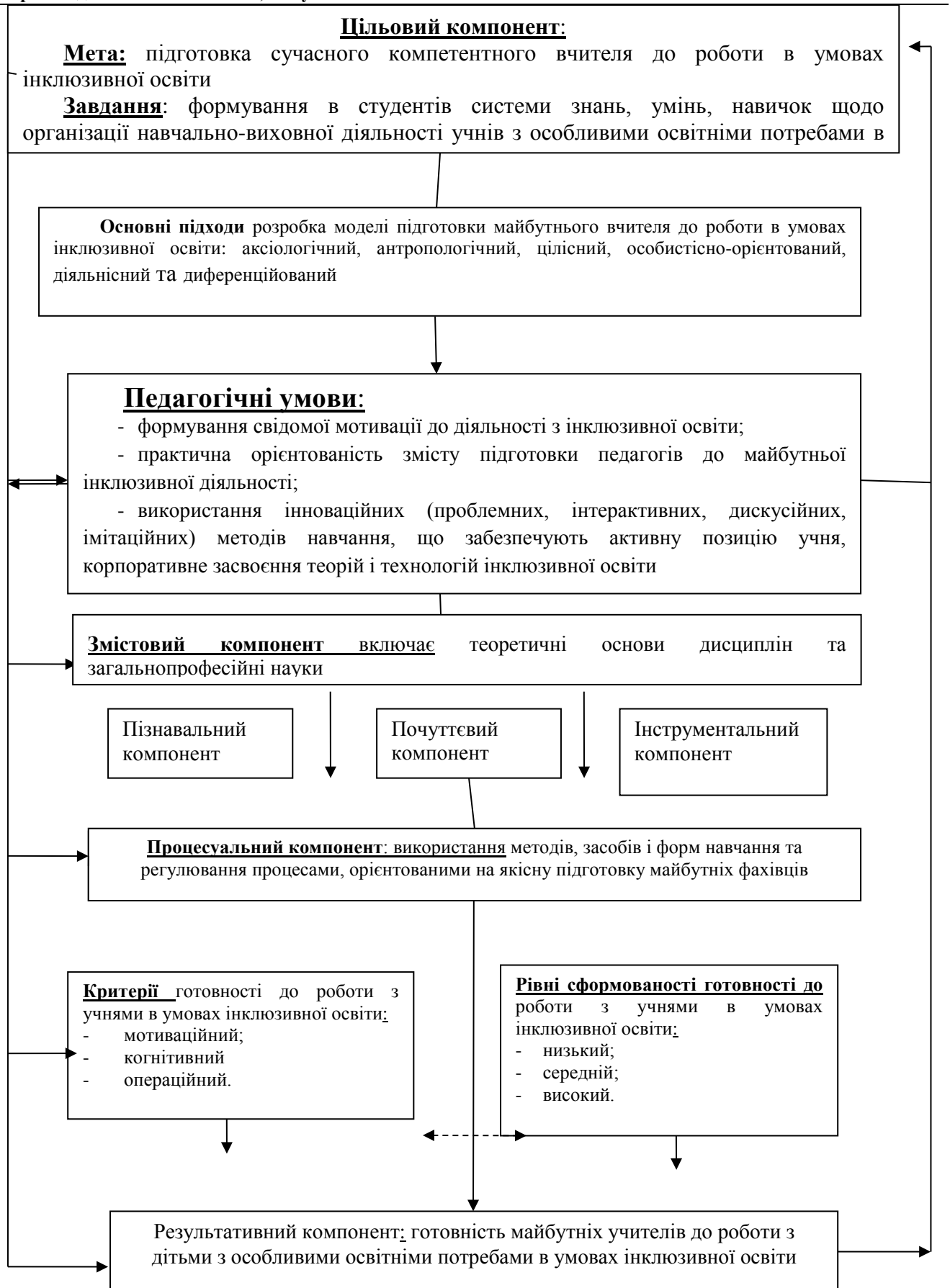

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзії

Саме інформаційна освіченість вчителя про основні положення інклюзивної освіти є основою для його професійної позиції. Змістовий компонент базується на положеннях, характерних для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами:

- встановлення гуманних взаємин і продуктивна свідомо діяльність; врахування особливостей і потреб

кожного учня;

- забезпечення психолого-педагогічної підтримки, необхідної учням і вчителям для досягнення успіху;
- надання допомоги учням у виконанні того, чого вони хочуть і що можуть робити;
- підтримка однолітками та іншими членами шкільної спільноти учнів з особливими освітніми потребами для задоволення їхніх спеціальних освітніх потреб;
- активна участь сім'ї в житті інклюзивного класу, школи.

Процесуальний компонент вимагає використання методів, засобів і форм навчання та регулювання процесом, орієнтованим на якісну підготовку майбутніх фахівців. Функцією цього компонента є організація навчального процесу у відповідності з логікою змісту й поставленої мети.

Методи виступають як система послідовних, взаємопов'язаних дій викладача та студентів, що забезпечують засвоєння змісту інклюзивної діяльності. До їх числа відносяться: бесіда; моделювання ситуацій; участь у виховній роботі школи; такі активні методи навчання, як «мозковий штурм», дискусія, навчальні дебати, рольові ігри тощо.

Процес підготовки майбутнього вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти передбачає формування особливої культури вчителя по відношенню до індивідуальних особливостей учнів, уміння адаптувати матеріал з урахуванням їхніх можливостей.

Оволодіння студентами навчальними вміннями, навичками та компетенціями, розвиток культури розумової праці, засвоєння умінь планувати й організовувати свою пізнавальну діяльність є основою для формування в них основ інклюзивної діяльності. Процесуальний компонент спрямований:

на організацію й планування інклюзивної професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя;

на оволодіння способами включення дітей з особливими освітніми потребами у навчальний процес усього класу, вміннями стимулювати дітей до планування своєї навчальної діяльності, співпрацювати з батьками дітей з особливими потребами, передавати соціальний досвід, допомагати в сімейному вихованні.

Результативний компонент характеризується показниками та рівнями готовності майбутнього вчителя до майбутньої роботи з урахуванням особливостей організації навчального процесу й контингенту учнів.

У рамках розробки результативного компонента моделі проведений відбір критеріально-діагностичних матеріалів, необхідних для моніторингу динаміки процесу формування готовності майбутніх педагогів до інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами. З урахуванням поставлених завдань, виділених компонентів розкрито основні критерії і показники готовності майбутніх педагогів до інклюзивної освіти дітей.

У якості критеріїв готовності майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти нами визначені наступні: мотиваційний; когнітивний; операційний.

Виходячи з логіки дослідження, нами було виділено три рівні готовності майбутніх учителів до роботи в інклюзивних класах: низький, середній, високий.

Рівень готовності майбутніх учителів до роботи в інклюзивних класах розглядався нами як ступінь оволодіння майбутнім учителем ключовими компетентностями, які входять до складу інклюзивної компетентності.

Така підготовленість передбачає сукупність психолого-педагогічних знань, умінь, навичок з виховання толерантності в школярів, які в поєднанні з розвиненими особистісними й професійними якостями (у тому числі толерантністю) забезпечують оптимальні результати діяльності в зазначеному напрямі.

До визначених нами педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти належать:

- формування свідомої мотивації до діяльності з інклюзивної освіти; формування свідомого й активного ставлення до проблем інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами;

практична орієнтованість змісту підготовки педагогів до майбутньої інклюзивної діяльності, спрямованість на цінності майбутньої професії, врахування її специфіки в процесі відбору змісту підготовки, забезпечення можливості активного застосування в реальних умовах засвоєних навичок інклюзивної освіти дітей;

використання інноваційних (проблемних, інтерактивних, дискусійних, імітаційних) методів навчання, що забезпечують активну позицію учня, корпоративне засвоєння теорій і технологій інклюзивної освіти.

Отже, дослідженням доведено, що інклюзія – пріоритетний напрям роботи сучасної школи, а майбутніх учителів необхідно цілеспрямовано готувати до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу. Для цього в вищому навчальному закладі необхідно моделювати процес підготовки вчителя до роботи в інклюзивному середовищі.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред.. В.Г.Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Краевский, В.В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведе-ний / В.В.

Краевский, Е.В. Бережнова. – М.: Издат. центр «Академия», 2006. – 400 с.

3. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник: / за заг. ред. Колупасової А.А. – К:»А.С.К.«, 2012. – 308 с.

4. Сманцер А.П. Теоретическое обоснование модели подготовки будущих учителей к работе с детьми в условиях инклюзивного образования // А.П. Сманцер, З.С. Курбыко // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия Е 2. № 15. С.2-8.